

О. Сафончик,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ (ОНОВЛЕННЯ) ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Вступ. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є однією з основних складових процесу інтеграції України до ЄС, що являється одним із пріоритетних напрямків вітчизняної зовнішньої політики.

Цей процес називають приведенням законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність «*acquis communautaire*».

Відповідно до розділу II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., «...*acquis communautaire* (*acquis*) — це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в межах Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [1].

Відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020» [2], що була схвалена Указом Президента України 12 січня 2015 року № 5/2015, наша країна обрала шлях розвитку, який має своїм орієнтиром та критеріями європейські стандарти життя. Такий вектор перетворень має забезпечити можливість України в подальшому стати повноцінним членом в Європейському Союзі.

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових досліджень, пов'язаних із характеристикою різ-

них аспектів зближення правової системи України з міжнародним правом, наголосимо, що все ще відсутні комплексні теоретико-правові пошуки.

Виклад основного матеріалу.

Для України створення правової бази для майбутнього вступу до ЄС, має особливу значущість і актуальність, оскільки з цим процесом пов'язано не тільки гармонізація національного законодавства з європейським та міжнародним правом, а й досягнення інших важливих для нашої держави цілей.

Відповідно наукове теоретико-методологічне забезпечення проведення гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом є об'єктивною необхідністю та має бути присутнє на всіх етапах гармонізаційного процесу з метою забезпечення його ефективності.

Аналіз процесу наближення українського законодавства до правової системи ЄС дає змогу виявити проблеми, що потребують нагального вирішення, і запропонувати підходи до підвищення ефективності цього процесу. Адаптація українського законодавства до законодавства ЄС відбувається одночасно з правовою реформою в Україні. Держава має оновити законодавство, відповідно до міжнародних принципів і стандартів, оскільки до цього часу в її правовій базі зазначених принципів і стандартів не було.

Процес пристосування до умов, які змінюються називають адаптацією (від лат. «adapto» – пристосовую), зокрема у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права, удосконалюючи національне законодавство (тобто внесення змін і доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів [3, с. 338].

Адаптацію національного законодавства до законодавства міжнародних організацій здійснюють уповноважені органи державної влади за принципами правотворчості, планування, координації та контролю. Ключовою складовою інтеграційних процесів є адаптація, що є передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій. Це планомірний процес, що поділяється на декілька послідовних етапів, на кожному з яких необхідно досягати певного ступеня відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам.

Загалом норми інституту права власності забезпечують реалізацію власниками прав володіння, користування належним їм майном, закріплених у Конституції та інших законах України. Аналіз українського законодавства про власність дає підстави для висновку про те, що воно відповідає положенням «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод».

Власність займає особливе місце в житті громадян як в суспільному так і в приватному. Протягом життя кожна людина стикається з питаннями пов'язаними з її власністю. Крім того, власність – це основа гарантування розвитку та існування суспільства та держави. Право приватної власності це найважливіший атрибут правової демократичної держави, але не можна з упевненістю

стверджувати, що на законодавчому рівні вдосконалено законодавство в питаннях регулювання права власності та забезпечення гарантій прав власників.

Особливу увагу слід приділити судовому захисту прав власників та виконанню судових рішень в контексті захисту права власності, що є основоположною гарантією права володіння майном.

Так, в Україні спостерігається відсутність єдності судової практики у справах щодо власності зокрема порушуються строки розгляду справ, та виникає купа питань, щодо невиконання судових рішень. Це веде до суттєвого послаблення гарантій прав власників.

Водночас позитивним моментом щодо державної реєстрації прав власності на нерухоме майно є створення єдиного реєстру речових прав його прозорості функціонування та доступу до інформації, що призвело до спрощення процедури здійснення реєстрації прав власності та зменшення часу необхідної для такої реєстрації, є гарантією права володіння майном.

Важливим моментом в реформуванні було розширення кола суб'єктів, та наділення їх повноваженнями у сфері державної реєстрації в частині прийому та видачі документів, на законодавчому рівні закріплена можливість реалізації повноважень адміністративними центрами з надання адміністративних послуг, нотаріусами та органами місцевого самоврядування.

З метою реалізації програмного забезпечення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно прийнято Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127, розширено систему органів та коло осіб, які наділені повноваженнями та здійснюють реєстрацію прав за спрощеною проце-

дурую, що породжує конкуренцію між суб'єктами в сфері надання послуг та виключає виникнення корупційних факторів.

Неврегульованим питанням є наповнення нового реєстру об'єктами нерухомості із старих реєстрів, та моменти непослідовності оформлення земельних відносин, але це здебільшого проблеми пов'язані з низьким рівнем матеріально – технічного забезпечення органів державної реєстрації притаманні для перехідного періоду.

З метою провадження європейських стандартів прав людини та застосування практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), в українському судочинстві під час розгляду справ, державою ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, на державному рівні прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [4].

Особливу увагу слід приділити судовому захисту прав власників та виконанню судових рішень в контексті захисту права власності, що є основоположною гарантією права володіння майном.

На жаль, зараз спостерігається відсутність єдності судової практики у справах щодо власності зокрема порушуються строки розгляду справ, та виникає купа питань, щодо невиконання судових рішень. Це веде до суттєвого послаблення гарантій прав власників.

Важливим моментом в реформуванні було розширення кола суб'єктів, та наділення їх повноваженнями у сфері державної реєстрації в частині прийому та видачі документів, на законодавчому рівні закріплена можливість реалізації повноважень адміністративними центрами з надання адміністративних послуг, нотаріусами та органами місцевого самоврядування.

За концепцією ж права власності, притаманної континентальному, в тому числі й українському, праву, право власності, як право абсолютне, неможливо поділити, так як право власності може належати лише одній особі. Саме тому є абсолютно неможливим існування двох однакових прав власності на одне й те ж майно. Саме тому повне запозичення правового інституту власності неможливе без суттєвих перетворень та трансформацій.

Стаття 319 ЦК України визначає, що «власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд». Власник має право щодо свого майна виконувати будь-які дії, що не суперечать закону. Таким чином передача майна в управління, що за законодавством є підставою для виникнення довірчої власності, є одним зі способів здійснення власником належних йому повноважень. Однак при цьому не повинно виникати нове право власності. Це, на думку Д. Котляра, доводить різницю між інститутом управління майном, закріпленим у Цивільному кодексі України, та інститутом довірчої власності (трасту), закріпленому у праві країн з англосаксонською системою права [5].

Так, наприклад, при укладенні договору управління управитель окрім майна отримує також від власника певну частину (а іноді навіть і всі) повноважень щодо цього майна. Вказані повноваження здійснюються управителем від власного імені, але в інтересах установника управління-власника майна.

Довірчий власник у відносинах трасту також здійснює повноваження, передані йому засновником трасту-власником майна, від власного імені, однак, на відміну від управління майном в інтересах вигодо набувача. При цьому кожен з названих учасників трасту, маючи певний обсяг повноважень власника, є суб'єктом права власності. При цьому відносини

власника та управителя мають довірчий характер.

Водночас, у розрізі модернізації ЦК України в частині правового регулювання майнових відносин через взаємопроникнення речових та зобов'язальних прав вченими простежується тенденція до оречевлення зобов'язальних прав на прикладі права довірчої власності, довірчого управління майном та інших викладених вище квазіречових прав. Таке явище пояснюється процесом інтеграції України до Європейського Союзу та відповідною імплементацією законодавства останнього до українського правового поля [6, с. 49-50].

Така тенденція відображена й у «Концепції оновлення (рекодифікації) ЦК України», де авторами пропонується закріпити наведену природу права довірчої власності зі створенням так званого забезпечувального речового права фидуціарного фонду. Останній пропонується сприймати двояко: як цільового майна (визначеного відповідною метою), яке переходить у довірчу власність управителя (фонд довірчої власності), або управління чужим майном, управитель такого не є власником (фонд управління чужим майном). При цьому серед підстав виникнення права довірчої власності пропонується розглядати поряд з договором управління майном інші договори (оплатні і безоплатні), заповіт, припис закону та рішення суду.

Висновки. Аналізуючи розвиток вітчизняної та зарубіжної правової думки, можна виокремити кілька цілей адаптації права України до права ЄС: набуття членства в ЄС; проведення адміністративної, якісної судової реформи, утвердження верховенства права та демократизація суспільних процесів; сприяння доступу українських підприємств на ринок ЄС; залучення іноземних інвестицій; уникнення небажаних наслідків розширення ЄС тощо.

Проте практика діяльності європейських інтеграційних організацій та реалізації права ЄС свідчить, що, незважаючи на застосування різних термінів як у праві Євросоюзу, так і в угодах Співтовариства з третіми країнами, йдеться, по суті, про один і той самий процес приведення національного законодавства у відповідність до приписів права європейського інтеграційного об'єднання. Тобто обидва терміни можуть вживатися як синоніми.

Досліджуючи організаційне забезпечення адаптації законодавства через розкриття особливостей реалізації їх статусу в процесі адаптації законодавства, обумовлюється здійсненням ними як загальних, так і спеціальних (специфічних – щодо адаптації законодавства та конкретних – щодо виконання «Угоди про асоціацію...») повноважень.

Щодо адаптивних процесів законодавства України до законодавства ЄС, то це поетапне ухвалення і впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням основних положень законодавства ЄС» [7]. Адаптація включає три етапи, завершальним серед яких є підготовка розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС [8].

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок про те, що незважаючи на обраний нашою державою курс на європейську інтеграцію та гармонізацію національного законодавства із законодавством ЄС, повне запозичення правових конструкцій, апробованих у закордонних правових системах, не завжди є виправданим. Разом з тим, виникнення нових правових конструкцій, їх запозичення у адаптованому до українських реалій вигляді та внесення до чинного законодавства норм, що дозволять більш оперативно та ефективно реагувати на зміни у сучасних соціально-економічних умовах та у структурі національної економіки,

свідчать про активну участь нашої держави в сучасному процесі конвергенції правових систем, зокрема країн Європи, який характеризується зближенням правових систем як в цілому, так і на рівні окремих галузей права, що повністю відповідає обраному Україною курсу на євроінтеграцію.

У статті зроблений узагальнений аналіз наукових підходів до питання організаційного забезпечення адаптації законодавства України до «acquis ЄС». Узагальнено уточнення понять «адаптація» шляхом відмежування його від інших суміжних термінів та включенням до його змісту компоненту реалізації адаптованих нормативно-правових актів; «організаційне забезпечення адаптації законодавства України до «acquis ЄС» шляхом визначення та розкриття його змісту.

Правове регулювання власності має вагоме значення для кожного індивіда зокрема і суспільства загалом. Наявний зв'язок правового регулювання не лише з економікою певної країни у певний період часу, а й із глобальною економікою та правовими відносинами, що складаються у світовому просторі. Час від часу законодавство потребує реформ, правове регулювання зазнає змін – спочатку на початковому через внесення окремих змін до Цивільного кодексу та законів, формування правових позицій Верховного Суду, до оновлення Основного Закону, в якому втілені норми, що регулюють відносини власності – Цивільного кодексу.

В основі таких змін має бути ясна і продумана доктрина, без чого неможливе адекватне правове регулювання в оновленому суспільному середовищі.

В статті акцентується увага на тому, що право власності на конкретний об'єкт має суб'єктивний характер і забезпечує можливість

здійснення власником правомірної поведінки, зміст якої складають повноваження володіння, користування та розпорядження своїм майном. З правом власності на конкретний об'єкт пов'язані речові права, які мають похідний від права власності характер.

Інститут права власності та речових прав охоплює приписи щодо підстав виникнення права власності, обсяг повноважень і способи їх здійснення власником. Норми речового права визначають правовий режим майнових цінностей у цивільному обороті, визначаючи межі дозволеної поведінки власника при здійсненні своїх повноважень.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, речові права, право власності, власність, рекодіфікація (оновлення) цивільного законодавства.

Safonchyk O. Ownership and other property rights in the context of recodification (updating) of civil legislation of Ukraine

The article conducts a generalized analysis of scientific approaches to the organizational support for the adaptation of Ukrainian legislation to the EU acquis. The author generalizes the definition of the adaptation concept by distinguishing it from other related terms and including the component of implementation of adapted regulatory legal acts; "organizational support for the adaptation of Ukrainian legislation to the EU acquis" by defining and specifying its content.

Legal regulation of property is of great importance for each individual in particular and society in general. There is a connection of legal regulation not only with the economy of a certain country in a certain period of time but also with the global economy and legal relations in the world space. Now and again, the legislation needs reforms, the

legal regulation undergoes changes – initially through the introduction of individual changes to the Civil Code and laws, the formation of legal positions of the Supreme Court, before updating the Basic Law, which embodies the norms governing property relations – the Civil Code.

Such changes should be based on well-formulated and reasoned doctrine without which adequate legal regulation in the updated social environment is impossible.

The article focuses attention on the fact that the right of ownership of a specific object is subjective in nature and allows the owner to perform lawful behavior, the content includes the authority to own, use and dispose of his/her property. Proprietary rights, which are derived from property rights, are associated with ownership of a specific object.

The institute of property law and proprietary rights covers instructions regarding the grounds for the emergence of property rights, the scope of powers and methods of their exercise by the owner. Property law rules determine the legal regime of property values in civil circulation, defining the limits of the owner's permissible behavior in the exercise of his powers.

Key words: civil law, civil legislation, civil law relations, property rights, ownership right, ownership, recodification (updating) of civil legislation.

Література

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 4. Ст. 67.

3. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Часопис Київського університету права. 2012/1. С. 338-342.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

5. Котляр Д. Довірча власність чи договір управління майном – український вибір. URL: <http://parlament.org.ua/2004/06/21/dovircha-vlasnist-chi-dogovir-upravli/>

6. Майданик Р., Майданик Н., Попова Н. Переосмислення загальної частини речового права в умовах європеїзації та кодифікації. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 6. С. 39-54.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

8. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року. Урядовий кур'єр. 2002. № 236.

